

EMEK ÜRETKENLİĞİ VE ÜCRET TEORİSİ

Adnan DOĞRUYOL*
Kıvanç AYDINLAR**

ÖZET

En romantik, en aykırı düşünen kişiler bile, insanların çalışmadan yaşadıkları bir dünya hayal etmemişlerdir. Ütopyalar kurgulayan yazarlar bile, insanların en azından manevi ihtiyaçları için çalışmayı bir zorunluluk olarak ele almışlardır. Çalışmak, er ya da geç bütün insanların kaçınılmaz bir şekilde gerçekleştireceği evrensel bir fiil olarak kendini göstermektedir. Doğa servet dağılımını adil olarak yapsaydı, medeniyetin gelişimi bugünkü düzeyde olamazdı. Doğanın insan aklına meydan okumasıyla ancak üretimde yaratıcılık ortaya çıkmaktadır. İktisadın ilgilendiği emek, bireyin uğraşması değil, üretimin esas kaynağını oluşturan emektir. Emek nedir? Bir üretim faktörü olarak emek nasıl organize edilir? Nüfus miktarındaki değişimlerin işçi sayısı ve işçinin çalışma isteği üzerinde ne gibi etkisi olur? Ücret nedir ve nasıl belirlenir? Emek neden örgütlenmiştir? Bu ve benzeri sorular açıklayıcı cevaplar gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma, Emek, Ücret

ABSTRACT

Either the dreamiest or the transverse persons don't imagine a world that people don't have to work for living. Even the philosophers who fictionalize utopias approach working as a necessity at least to satisfy abstract needs of people. Working is such a universal activity that all people unavoidably have to perform. If the distribution of wealth had been fair; the evolution of civilization would not have been as advanced as nowadays. The creativity of production appears only a result of nature's challenge to man's intelligence. The economy doesn't pay attention to efforts men's strength; it just focuses on the labor which is the main source of production. What is labor? How is it organized as a factor of production? How does the population change influence the amount of laborers and their will to work? What is wage and how is it determined? Why is labor organized? These kinds of questions are in need of specific answers.

Key Words: Working, Labor, Wage.

1. Giriş

“İnsanlar neden çalışır?” sorusunun incelenmesi iktisattan çok psikolojinin konusu olsa da, iktisatçılar da bu konuda pek çok varsayımda bulunmuşlardır. İktisadi sistemler, ister gerçek isterse de (Aristotle ve Plato'nun tasarladıkları gibi) imgesel olsun, insanların belirli koşullarda belirli davranışlar sergileyeceklerini kabullenirler. Platon, kişinin devletle kaynaşmasının ve kendi dışındaki bir iradeye boyun eğip, devlet içindeki konumunun gereklerini yerine getirerek (hiçbir şekilde kişisel arzularına

* Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, adogruiol@sakarya.edu.tr

**Arş.Gör., Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, kaydinlar@sakarya.edu.tr

kapılmadan) ideal bir vatandaş kavramı oluşturmuştu. “Cumhuriyet” (Republic) adlı eserinde ele aldığı toplum modeli, sosyal hayatı öyle kusursuz düzenlemiştir ki, insanlar

en iyi yapabilecekleri işlerle uğraştıkları için, kişisel hırs ve tutkularının baskısından uzaklaşırlar (1992, s. 27). Platon’un Cumhuriyet’i kaleme almasına eski Atina’da günlük hayatta öne çıkan davranış özelliği olan bencillğe duyduğu tepki neden olmuştur.

Aristo da Plato gibi, sıradan insanın devlet iradesine tabi olmasını kabul etmiştir. Ama Plato’nun dışladığı kişisel çıkar kavramının, çalışmayı teşvik etmede ve serveti korumada, ortak iyi (commongood) kavramından çok daha belirleyici olduğunu öne sürmüştür. Ona göre insanlar hiç tanımadıkları başka kişiler hesabına çalışmak yerine, kendi ailelerinin refah ve zenginliği için çalıştıklarında daha fazla gayret ve özveri sergilerler. Platon ile ortaklaştığı konu, bazı iktisadi faaliyetler saygın kabul edilmesi bazılarının ise yakışsız sayılmasıdır. Buna göre, tarım sadece toprağı sürmek değil, çiftlik idare etmek olarak kabul edilip saygın bir faaliyettir. Buna karşılık, ticaret, zanaat ve vasıfsız işçilik yabancılar, fakirler ve köleler gibi toplumun en düşük kesimlerinin yapması gereken faaliyetler olarak öne çıkar. Aristo’ya göre, köleliği olağan ve meşru gördüğü için bazı insanların karakter ve huy olarak köle olmalarını son derece normaldir. Doğaldır ki toplumun bir kesiminin eğitimi ve geçimi, diğerlerinin zahmet ve cefalarının sonucunda gerçekleştiği bir dönemde, geçimini çalışarak kazanmak asla saygı ve itibarla karşılanamazdı.

2. Ortaçağ Hristiyanlığının Çalışmaya Attığı Önem

Aquinalı Thomas (1225-1274), dönemin entelektüel yapısından yararlanan bir düşünür olarak; bir kişinin emeğinin ürünü güvence altına alındığında, daha fazla ve daha bilinçli çalışacağını öne sürmüştür. Thomas’a göre çalışmak Hristiyanlığın gereği olan bir faaliyet olduğu için çalışmaya büyük bir önem atfederek, antik Yunan düşünürlerinden ayrılmıştır (Thomas’tan aktaran Mandel, 2008, s. 647).

Hristiyanlığın çalışmayı teşvik etmesi John Calvin’in (1509-1564) çalışmalarında da kendini göstermiştir. Hristiyanlık’ta (ve diğer pek çok dinde) genel kabul gören emek ve çalışmanın zorunlu olduğu düşüncesine Calvin bir de ahlaki bir boyut eklemiştir. Reform hareketinin fikri önderliğini yapan bir İsviçreli reformist olarak Calvin, hangi işte olursa olsun, fazla çalışmanın ilahi bir emir, dini bir görev olduğunu öne sürmüştür. Calvin’e göre insanlar bir meslek seçerken elde edebilecekleri zenginliği değil, o mesleği sıkı bir disiplinle çok çalışarak gerçekleştirdiklerinde elde edecekleri manevi bir tatmini düşünmelidirler.

2.1. Adam Smith ve Ekonomik İnsan

Adam Smith, uygulanabilirliği ve kabul edilebilirliği hala tartışmalara konu olan “İktisadi İnsan (Homo Economicus)” ortaya atan ilk düşünürlerdendir. Bu kavram ortalama bir insanın ekonomik çıkarlarına bağlı olduğunu, onu harekete geçirecek ana motifi, en az çabayı harcayarak servet elde etmek olduğunu, bu yüzden alıcı konumundayken en ucuz; satıcı konumundayken de en pahalı piyasayı tercih ettiğini

ifade eder. Smith'in ardılları "Milletlerin Zenginliği" adlı çalışmasındaki psikolojik görüşleri kabul ederken servet ve mutluluğun aynı olduğu fikrini aynen kabul ederlerken, "Ahlaki Duygular" adlı önceki eserindeki tam tersi düşünceleri yok saymışlardır.

Klasik düşünürlerin getirdikleri başlıca yenilikler, çeşitli arzular arasındaki derece farklılıkların kabul edilmesi, azalan fayda yasası, kişisel çıkarın gerçekleşmesinde gelenek ve göreneklerin rolü ve önemi, son olarak da servet oluşumunda katlanılması gereken külfetin göz önünde bulundurulması gibi konularda olmuştur. Bütün bu yenilikler, "iktisadi insanın" bazı özelliklerinin bir miktar revize edilmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte klasik düşünürler, kişisel çıkar güdüsünün insanları servet ve zenginlik peşinde koşmaya zorladığı konusunda ısrar etmişlerdir.

Lauderdale, Rae ve Avusturya okuluna dahil olan iktisatçılar Smith'in servet tanımını kabul etmedikleri için klasik ekolden ayrılırlar. Onların düşüncesine göre, insanın kişisel çıkarı ve servet peşinde koşması herkes tarafından kabul edilen bir anlayıştır; fakat serveti tanımlarken sadece maddi eşyayı ve değişim değeri olan şeyleri içermelidir.

2.2. Emeğin Psikolojik İncelenmesi: Veblen

19. yüzyılın sonuna kadar, Adam Smith'in "Ahlaki Duygular" çalışmasındaki (çalışmanın nedenleri konusunda) görüşleri iktisatçılar arasında çok fazla benimsenmiyordu. Amerikalı bir iktisatçı olan Thorstein Veblen (1857-1929) benzer bir şekilde, insanların gösteriş merakı ve isteklerinin çalışmada önemli bir motivasyon aracı olduğunu öne sürmüştür. Böylece insan davranışlarının psikolojik köklerinin araştırılması yöntemi geliştirilmiş ve aynı zamanda klasik ve neo-klasik iktisat teorilerinin soyut yöntemlerine çok ciddi bir alternatif oluşturmaya başlamıştır. Neo-klasik ekolü savunan Alfred Marshall ve ardılları iktisadın tek meşru ilgi alanının piyasada gerçekleşen objektif olaylar olduğu iddiasında bulunarak, ekonomik olayların psikolojik yönünü tamamen ihmal etmişlerdir. Böylesi bir ihmal, Veblen'e ve oluşum sürecinde olan "kurumsal iktisatçılara" yeterince tatmin edici ve rasyonel gelmemiştir. Bu iktisat okulunun temel önermesi, toplumun ekonomik faaliyetleri gözlemlenerek, insan davranışlarının her zaman psikolojik motivasyonlar tarafından belirlendiğini düşüncesi üzerinde şekilleniyordu. Bu okul, söz konusu sosyo-psikolojik faktörler hakkında güvenilir sonuçların elde edilebileceği iddiasında bulunup, bu varsayımların kabul edilmediğinde iktisadın bilimsel özelliğini kaybedeceği fikrini savunuyordu.

Veblen, yaşadığı dönemle geçmiş dönem insan davranışlarını kıyasladığında, geçmişte insanları çalışmaya iten en önemli unsurun, topluma faydası olan nesnelere üretmek olduğu sonucuna varmıştır. Ona göre, geçmiş dönemde insanlar, becerilerini göstererek toplumun takdir ve beğenisini kazanırlar. Medeniyetin ilerlemesi, savaş amacıyla silah endüstrisinin ve barış zamanında da sanayinin eşgüdüm gelişmesini beraberinde getirmiştir. Savaş amacıyla silah endüstrisinin gelişimi zaman içerisinde,

refah arttırıcı sanayi üretiminin çok daha belirgin bir şekilde önüne geçmeye başlamıştır. Hatta güç ve zorla ele geçirilen topraklar ve zenginlikler başarı göstergesi haline gelmiştir. Bunun da doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olarak ne kadar hüner sergilenirse sergilensin çalışarak üretmek gözden düşerken, yağma ve zorla elde etme takdir görmüştür. Toplumların paraya dayanan ticari bir şekil almasıyla başarı ölçüleri de değişmeye başlamış, zora ve yağmaya dayalı itibar, büyük sanayi dallarında da kendini göstermiştir. Sıradan işçilik iyice önemsizleşip gözden düşerken, servet sahibi olmak, çalışmak zorunda olmadan geçirilecek boş zamana sahip olmak ve büyük ölçüde

tüketim yapmak genel saygınlık nedenleri olarak görülmüştür. Rekabet duygusu giderek daha önemli bir özellik haline gelmiş, insanlar artık toplumsal saygı kaynağı olarak ortaya çıkan, çalışmak zorunda kalmadan (ya da çok az çalışarak) servet sahibi olmak için yoğun bir çaba ve istek göstermişlerdir. Bu heves, zengin ve servet sahibi insanların konum ve davranışlarının taklit edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu taklit arzusunu, Veblen'in "kıskandıran kıyaslama" (Invidious Comparison) olarak adlandırmıştır (Veblen, 1899/1965, s. 207). Sonuçta servet sahibi olmak, zamanını istediği gibi geçirebilmek, insanların dikkatini çekecek kadar tüketim yapmak günümüzün başarı göstergelerinin başındagelmektedir. Bir saygınlık kaynağı olarak da, işini gereğiyle yapmanın çok daha önünde yer almaktadır. Psikolojik ve kurumsal iktisat, çok fazla eleştirilmesine rağmen olası geçerli bir alternatifi hala bulunamamış, mümkün olan en az çabayla en fazla serveti elde etmeyi hedefleyen "homo economicus" kavramına alternatif kavramlar üretebilmekte yardımcı olacaktır.

3. Ücret ve Ücret Üzerine İlk Hipotezler

Kapitalist işverenler, insanları çalışmaya iten koşul ve teorilerle ilgilenmezler. Onlara göre yeterli bir para karşılığında çalışacak insan her zaman bulunur. Ama konu "yeterli paraya" geldiğinde, işin rengi değişir. İktisatçılarla birlikte işverenler de, bu konu üzerine önemle eğilir. Ücret sorunu, toplumsal mücadeledeki yeri bakımından, rant konusunda ortaya çıkan çatışmalardan çok daha merkezi bir konumdur. Tarihin değişik devirlerinde, ücretler bazen şiddetli toplumsal mücadele ve ayaklanmaların sonucunda belirlenirken, bazen destatükoyu korumak isteyenler tarafından uzlaşmayla belirlenmiştir.

Ücret karşılığı çalışma (emek) ekonomi tarihinde görece yakın bir dönemde kendine yer bulmuştur. Önceki dönemlerde ağır işler köle ve serfler tarafından gerçekleştirilirken ancak vasıflı uzman özgür işçiler, emeklerinin ürünü olan malları bir fiyat karşılığında satma hakkına sahiptir. Sözleşmeli ilişkiler bu dönemde de görülmekle birlikte, genelin içerisinde önemsenmeyecek kadar küçük bir yer işgal etmektedirler. Batı Avrupa'da toplumun geneli, 17. yüzyıl başından itibaren, kendi emeklerini karşılıklı olarak karşılaştırabilecekleri bir fiyat üzerinden her isteyene satmakta serbest bir hale gelmişlerdi. Ücret karşılığı çalışma ve özgürlüğün bir araya gelmesiyle eşgüdüm gelişen liberal kapitalist sistem, modern Avrupa ekonomisinin en belirgin özelliği olarak kendini göstermektedir.

Ücret sisteminin uygulanması, modern kapitalizmin doğuşu ile beraber ortaya çıkmıştır. Bu gelişme ile derebeylik düzeninin yarı kölelik şeklindeki hukuki ve ekonomik boyunduruğu altında bulunan düşünce, emek ve girişimcilik; gelenek, kilise ve mutlakîyetin baskısından kurtulmaya başlamıştır. Fakat bu değişim bir anda gerçekleşmiş değildir. 14. yüzyılda İngiltere’de ücretler “kara ölüm” olarak adlandırılan veba salgınından sonra uzun bir süre kanunlarla belirlendi. Zaman içerisinde bu kontroller aşama aşama ortadan kalktı ve insanlar kendi ücret seviyeleri konusunda kapitalistin karşısında bir özne olarak söz sahibi oldular. İşçilerin mülkiyeti kapitaliste ait olan üretim araçlarını kullanarak, ürettikleri mallara karşılık ücret aldıkları, bu teoride ve sözde özgürlük (!) düzeninde, işçilerin sosyal konumuna göre bir ücret almasını savunan “adil ücret” formülünün geçerliliği sorgulanmaya başlamıştır. Ücretler

konusunda yeni açıklamalar getirmeyi amaçlayan araştırmalar sonucunda, çeşitli ücret teorileri ortaya çıkmıştır (Roll, 1992, s. 54-57).

Merkantilistler ve fizyokratlar, pek çok konuda farklı düşüncelere sahip olmalarına rağmen, ücretler konusunda benzer fikirleri paylaşmışlardır. İki ekole de göre, ücretler işçinin yaşayabilmesi ve hayatını devam ettirebilmesi için gereken asgari seviyede gerçekleşir. Merkantilistlerin ayrı bir ücret teorisi formüle etmeyip, “adil ücret” sistemini tartışmasız kabul ettikleri, vergi sistemi ve dış ticaret üzerine yazdıklarından anlaşılmaktadır. Charles Davenant’ın (1656-1714) dış ticaret konusundaki çalışmalarında, gıda maddeleri fiyatlarındaki artışın sonucunda, doğal olarak ihraç malları üretiminde çalışan işçiler ücretini de arttıracığını, bunun da dış ticarete İngiltere’nin aleyhine olduğunu belirtmiştir (Roncaglia, 2005, s. 76).

Fizyokratlar aynı teoriyi daha başarılı bir şekilde ifade etmişlerdir. Quesnay (1694-1774), rekabetin kaçınılmaz bir sonucu olarak ücretlerin asgari seviyeye indiğini ve bu yüzden işçilerin ücretlerin ancak hayatlarını devam ettirmelerine yetecek miktarda olduğunu vurgulamıştır. Turgot (1727-1781) ise, sanayi işçilere her zaman ancak yaşamalarını idame edecek kadar ücret ödendiğini, fakat tarım işçilerin için böyle bir sınırlamanın yapılmadığını ifade etmiştir. Turgot’a göre, sanayi işçilerinin ücretlerinin düşük olmasının nedeni, Quesnay’in de daha önce ifade ettiği gibi, işçiler arasındaki rekabettir.

3.1. Asgari Geçim Sınırı (Geçimlik Ücret) Teorisi: Smith, Ricardo ve Sosyalistler

Adam Smith ilk bakışta asgari geçim sınırı/haddi teorisini kabul etmiş gibi görünse de, bu konudaki yazıları (daha sonra Lasalle’in adlandırdığı şekliyle) “demir yasasının (ironlaw)” çok kesin olmadığını, diğer ücret teorilerinin de geçerli olabileceğini vurgular niteliktedir. Smith’e göre yaşam seviyesinin düşük olması, ücret düşüklüğünün sebebi değil sonucudur. Prensip olarak, işçi ve ailesinin asgari geçim haddi, ücretlerin taban fiyatını belirler. Bu yüzden, ücretlerin yükselmesi işçinin daha fazla çocuk yetiştirmesine olanak verir fakat yaşam koşullarında önemli bir iyileşme yaratmaz.

Böyle olunca, yüksek ücretler işçi sayısını arttırırken düşük ücretler ise işçi sayısının azalmasına neden olur. Herhangi bir andaki ücretler kesin olarak tespit edilmezler çünkü her zaman pazarlık imkanı mevcuttur. Smith, işveren ve işçilerin pazarlık koşullarındaki güç dengesizliğine dikkat çekmiştir. Smith'e göre, kapitalistlerin sayıları az olduğu için örgütlenmelerinin önünde hiçbir engel yoktur, ücret politikaları konusunda kapitalistler arasında tam bir fikir birliği vardır. Buna karşılık işçilerin örgütlenmelerinin önünde yasal engeller olduğu gibi, tam bir fikir birliği sağlanması zordur (Smith, 1776/2006, s. 72).

Asgari geçim haddi teorisinin en coşkulu savunucuları bile, tam bir uyum içerisinde olmadıkları için farklı argümanlar öne sürmektedirler. Malthus, kendi ücret teorisini nüfus kuramı üzerinden şekillendirip, emek arz ve talebinin bir sonucu olarak ortaya koymuştur. Malthus'a göre, ücretli işçilerin sayısı azalırca ücretler yükselecektir. Bunun için de işçilerin evlenmeleri sınırlanmalıdır. Asgari geçim haddi, ücret seviyesini belirler, fakat asgari geçim haddi de gelenek ve göreneklerin etkisiyle biçimlenir. Malthus bunu, yokluk halinde, çalışmasına ihtiyaç duyulan işçilerden bir kısmının işlerine devam etmeyecekleri geçim araçları şeklinde ifade etmiştir. Böyle

olunca çeşitli toplumsal sınıflarda, ücret seviyesi bu sınırın altına düşemez, aksi durumda çalışma isteği duyan işçi sayısında bir azalma olur ve bunun neticesinde de ücretler kendiliğinden yükselir (Savaş, 2007, s. 50).

Ricardo'nun bu doktrine yaptığı katkı, doğal ücret ve piyasa ücreti teorilerinde olmuştur. Ricardo'ya göre doğal ücret işçilere yaşamak ve nesillerini devam ettirebilmek için sağlanan ücret seviyesidir. Fakat asgari geçimlik ücret seviyesi, gelenek, görenek ve toplumun farklı tabakalarına göre değişiklik gösterir. Böylelikle Ricardo, kendi genel değer teorisini bir ücret teorisi haline getirmiştir. Değer, üretime katılan emeğin maliyetinden ibaret olunca, ücretler üretimde kullanılan emeğin yeniden üretimi için gerekli olan harcamalardan oluşacaktır. Çalışmaya istekli işçi sayısındaki değişimler veya işçi talebindeki dalgalanmalar piyasa ücretlerini etkileyebilir, fakat uzun dönemde piyasa ücretleri doğal ücret seviyesiyle uyumlu bir seyir izler. Bununla birlikte Ricardo piyasa ücretlerinin, doğal ücretin üstünde kalabileceğini kabul etmiştir (Ricardo, 1817/2008, s. 68). Mantıklı bir sonuç olarak, piyasa ücretlerindeki artış, gelenek ve göreneklerle belirlenen hayat seviyesini yükseltebileceği düşünülebilir. Acaba bu yeni oluşan piyasa ücreti, tabii ücret haline gelebilir mi? Ricardo ücret sorununun, günümüz iktisatçıları bile uğraştıran farklı tezahürlerini önceden görmüştür. Ricardo, ücret sorununun gelişmekte olan bir ekonomik düzende, tarihin statik bir döneminde görülenlerden tamamen farklı şekillerde olabileceğini gayet net bir şekilde fark etmişti.

Sosyalist düşünürlerde, kapitalist sisteme alternatifler geliştirirken Ricardo'nun teorilerini referans olarak alıyorlardı. Ricardo'ya göre değer tek kaynağı emektir. Ayrıca doğal ücretler de, gelenek ve görenekler tarafından biçimlenen bir hayat seviyesine göre işçinin ancak hayatta kalmasına ve neslini devam ettirmesine yetecek kadardır. Sosyalist düşünce de, Ricardo'nun ücret ve değer teorilerinden hareketle, işçilerin insanca yaşamak için fazlasıyla değer yarattıkları halde, sadece geçimlik

düzye de bir ücret almaları olgusuna vurgu yaparak; değeri yaratan emeğin, kapitalist tarafından sömürüldüğü üzerinden kendini şekillendirmiştir.

Bu düşüncelerin nüvesi önce J. K. Rodbertus (1805-1875) tarafından ortaya atılsa da, “artı değer teorileri” ile işçi sınıfının artan sefaleti Karl Marx tarafından derli toplu bir şekilde ilk kez “Komünist Manifesto”da ifade edilmiştir. Marx’a göre iş bölümü ve teknolojik araçların kullanılmasıyla emeğin üretkenliğinin artması, nitelikli işçileri de vasıfsız işçi statüsüne indirgeyerek ücret seviyesi farklılıklarını ortadan kaldıracaktır. Sonuçta bütün ücretler, en düşük hayat şartlarını karşılayacak seviyeye kadar inecektir. Böylelikle işçinin aldığı ücret ile işçinin yarattığı değer arasındaki oransızlık giderek artacaktır.

3.2. John Stuart Mill’in Ücret Fonu Teorisi

John Stuart Mill, ücret konusunda asgari geçim sınırı teorisine alternatif olmaktan ziyade, onun tamamlayıcısı olan bir teori formüle etmiştir. “Ücret fonu” olarak anılan bu teori, ücretlerin ödenmesinde kullanılabilir bir nakit miktarının ayrılmasının mümkün olduğu fikri kısmi olarak Adam Smith tarafından dillendirilmiştir. J. R. McCulloch, James Mill, Malthus, Nassau Senior ve Ricardo gibi düşünürlerin hepsi, “ücret fonu” kavramını ücret seviyesinin bir açıklaması olarak kabul etmişlerdir. J. S. Mill’in geliştirdiği haliyle bu teoriye göre ücretler, nüfus miktarı ile ücretlerin

ödenmesinde kullanılacak sermaye arasındaki ilişkiye göre şekillenir. Mill burada nüfus ve sermaye kavramlarından ne anladığını göstermek üzere bazı açıklamalar yapma gereksinimi hissetmiş, nüfus ile nüfusun faal kesiminden hizmetlerini kiralamak arzusunda bulunan insanları; sermayeyi de ücret ödenmesinde kullanılacak sermaye miktarı ile aynı işte kullanılan ikinci derecedeki miktarları kast ettiğini ifade etmiştir. Mill’e göre belirli bir zamanda ücret olarak verilecek para miktarı sabit olduğu için, ücretleri arttırmanın tek yolu çalışan sayısının azaltılması ya da sermaye fonunun arttırılmasıdır. Bu teorisinin hem işçi sendikaları faaliyetleri hem de ücretlere yönelik mevzuat bakımından önemi büyüktür. Çünkü ücret fonu teorisine göre ödenecek ücret miktarı sabit olduğu için, sendikalar ne yaparlarsa yapsınlar, yaptıkları bir miktar ücreti bir işçi grubundan alıp başka bir gruba vermenin ötesine gitmeyecektir (Mill, 1965: 343). Ücret fonu ve asgari geçim sınırı teorileri arasında büyük bir çelişki olmadığı, geçimlik ücret teorisi savunucularının ücret fonu teorisini de itirazsız kabul etmelerinden de anlaşılabilir. Henry Faucett ve John Elliot Cairnes gibi düşünürler de J. S. Mill’in ücret fonu teorisini desteklemişlerdir. Ücretlerin sermayeden ödeniyor olması, ücret fonu teorisinin doğruluğunu ispatlamaktan ziyade, teorisinin bir kapitalist sınıf teorisi olduğunu gösterir.

Ücret fonu teorisine karşı yöneltilen eleştiriler çeşitli kaynaklardan gelmiştir. Bu teori son şeklini almadan önce, F. B. VonHermann tarafından da detaylı bir eleştiriye maruz kaldı. Daha sonra Francis Walker, Francis Longe ve W. T. Thornton’un teorisinin barındırdığı kusurlar ve uygulanmasındaki güçlükler, ücret fonu teorisinin geçerliliğine darbe indirmiştir. Bu düşünürlere göre, emek talebinde bulunan kapitalistler ücret ödemelerinde sadece sermayeden değil cari gelirden de kullanabilirler. Ayrıca üretime

harcanan paradan ücret için ayrılan bir fon da mevcut değildir. O yüzden, söz konusu “fon” aslında işveren tarafından işçi ücretlerinin ödenmesine ayrılan bir kaynaktan ibarettir. J. S. Mill de ücret fonu teorisine yöneltilen eleştirilerin farkında olmakla birlikte eleştirilere cevap verebilecek başka bir ücret teorisi oluşturamamıştır. Bu yüzden de, genel düşünceleri içerisinde en az kabul edilen de ücret fonu teorisi olmuştur.

3.3. Ücretin En Son Hak Sahibi Olduğu Kuramı: W. S. Jevons

Stuart Mill’in ücret fonu varsayımına karşılık, ücretin “son alacak” (residual claimant) olarak görüldüğü bir varsayım ortaya atılmıştır. J. S. Mill’den önce Adam Smith ve diğer düşünürler, rant ve karın emeğin eseri olan nihai üründen elde edildiğini ifade etmişlerdi. Bu teori 1862 yılında ilk olarak William Stanley Jevons tarafından ortaya atılmakla birlikte, kendisinden yirmi yıl sonra Francis Walker tarafından yapılan analizlerle son şeklini almıştır. Bu teorinin temeli, üretim sürecinin sonunda nihai üründen elde edilen toplam gelirden, önce faiz, rant ve kar ödenir. Geri kalan kısım ise emeğin maddi karşılığı olarak emeğe ayrılan paydır. Teorinin özü, önce üretim araçlarının sahiplerinin toplam gelirden kendilerine düşen payı almalarından sonra ancak işçiye ödenen ücretin sıranın gelmesidir (Hollander, 1903, s. 272). Bu varsayımına göre ücretleri arttırmanın yolu da, üretim maliyetlerinin kısıp, üretimin arttırılmasıdır.

3.4. Ücretler Hakkında Farklı Yaklaşımlar: Pazarlık Teorisi

Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliği” adlı çalışmasında, “pazarlık teorisinin” olanaklı olup olmadığı konusuna, dolaylı olarak değinilmiştir. Eserinde, hizmet sözleşmesinin görüşmeleri ele alınırken bu durumun eşitsiz bir süreç olduğuna değinilmiş, işçilerin açlık ve sefalet koşulları altında işverenlerden çok daha bir konumda oldukları vurgulanmıştır. Smith ayrıca, ücret seviyelerinin toplumlara ve geleneklerine göre farklılık gösterdiğini de belirtmiştir. W. T. Thornton da Smith gibi, ücretle geçinen kişilerin hizmet sözleşmesi şartları konusunda uygun ve eşit olmayan koşullarından söz etmiştir. Maurice Dobb da 1946’daki çalışmalarında önceki ücret teorilerini, ücretleri belirleyen ve etkileyen tek bir sebebe odaklanıp diğerlerini göz ardı ettikleri için eleştirmiştir. İngiliz yazar, her biri farklı derece ve önemde de olsa, ücretleri belirleyen ve etkileyen birçok sebebin bir arada gerçekleştiği sonucuna varmıştır. Dobb’a göre farklı üretim faktörleri arasında üretimden alınan pay konusunda bir rekabet, bir antagonizma vardır. İşçilerle işverenler arasında ücret pazarlıklarında, ücret üst sınırı aşıldığında işverene işini devam ettirmesine yetmeyecek bir pay kalırken, ücret alt sınırının altında bir rakamsa işçinin hayatını devam ettirmesine yeterli olmayacaktır. Bu sınırlar dahilinde, işçi ve işveren örgütleri bir çok neden göz önüne

alınarak karşılıklı pazarlıklarla bir ücret seviyesi üzerinde anlaşılır (Dobb, 2007, s. 203-204).

Bu teoriye yönelik başlıca eleştirilerin bir tanesi de, bu kuramın asıl soruna bir çözüm getirmediği gibi bir bilinmeyeni başka bir bilinmeyenle açıklamaya çalışmasıdır. Ayrıca işçilerin ve kapitalistlerin pazarlık güçlerinin sınırlarını belirleyen etkenler nelerdir? Kapitalistler karşısında en yüksek pazarlık gücü de sadece iyi örgütlenmiş sanayi işçilerinde mevcuttur, diğer işçilerin böyle bir imkanları yoktur.

3.5. Ücretler Üzerine Neo-Klasik Düşünceler

Günümüzde en fazla geçerlilik gören teori “marjinal verimlilik” (marginalproductivity) kuramıdır. Bu düşünce de ilk kez Adam Smith tarafından ifade edilmiştir. Adam Smith yeterli bir açıklama yapmamakla birlikte, “emeğin ürünü emeğin ücretidir” demiştir. Bu konuda daha fazla açıklama, Johann HeinrichvonThünen’in 1826 yılında yayınlanan “izole/tecrit edilmiş devlet” adlı çalışmasında yer almaktadır. VonThünen bu konuyu matematiksel bir kesinlikle ele almıştır. Daha sonraki yıllarda bu görüş genel bir kabul görmüşse de, vonThünen’in çalışmasına fazla değinilmemiştir. Bu teoriyi en iyi açıklayan John BatesClark’tır (1847-1938).Clark’ın analiz ettiği şekliyle marjinal verimlilik teorisi; rant, faiz, kar paylaşımı ve fiyatların oluşumunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu teorinin esaslarını şu şekilde ifade edebiliriz: emeğin fiyatı kapitalistin elde ettiği nihai faydaya göre şekillenir. Kapitalist tarafından kiralanan her üretim aracı ve faktörü, nihai ürün ve ürün değerinin artmasına neden olur, fakat azalan marjinal fayda yasası uyarınca kullanılan her ilave faktörün üretime katkısı bir öncekinden daha düşük olacaktır. En son kiralanan işçinin nihai ürün ve toplam gelire katkısının kendisine ödenen ücrete eşit olacağı bir nokta vardır ki bu sınır noktaya gelindiğinde kapitalist artık yeni işçi çalıştırmaz (Clark,

1965: 101). Bütün işçilerin ücreti, en son işe alınan işçinin ücretine denk olacaktır, çünkü her daim onların yerini almaya hazır işsizler de vardır. Bu yüzden işçilere verilen ücret, çalıştırılan son işçinin marjinal verimliliği tarafından belirlenir.

Bir takım varsayımların kabulüne dayalı olması ve uygulanabilirlik imkanlarının sınırlı olması bu teorinin geçerliliğini zedelemiştir. Teori fiilen var olmayan kusursuz bir rekabet piyasası üzerinden şekillenmektedir. Gerçek hayatta yeri olmayan tek bir piyasaya bağımlılığı, emek hareketliliğinin son derece sınırlı olması ve sendikaların varlığı gibi olguları görmezden gelmesi teorinin gerçekliğine önemli bir darbe indirmektedir. Ayrıca özellikle emeğin üretkenliğini sermaye üretkenliğinden ayırma çabası da ciddi sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır. Alfred Marshall gibi etkili bir bilim adamının desteklemesine rağmen bu kuram zaman içerisinde eski parlak dönemlerinden uzaklaşmıştır.

3.6. İş Bölümü: Adam Smith ve F. W. Taylor

Adam Smith “Milletlerin Zenginliği” adlı kitabının ilk bölümünde, herkes tarafından bilinen ama temelinde iktisadın temel teorisi olan bir düşünceyi

vurgulamıştır, işbölümü. Her insanın en iyi yapabileceği işi yapması düşüncesi Adam Smith'e ait değildir, kendisinden binlerce yıl önce antik Yunan filozoflarında Platon, "Cumhuriyet" adlı çalışmasında, tüm toplumsal organizasyonların, uzmanlaşmayla sağlanacak faydanın bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Platon'a göre "bir insan kendisine olağan, doğal gelen işi yaparsa..." tüketim malları çok daha kolay ve fazla bir miktarda üretilir (Platon, 1992, s. 13). Bu sebepten fizyokratlar da, uzmanlaşmanın getireceği faydalar üzerinde durmuşlardır. Fakat fizyokratların ana önermeleri, bir kısım emeğin verimli olmasına karşılık, diğer bir kısmının kısır olduğu üzerinedir. Fizyokratlara göre sadece toprak değer yaratır ve yalnız tarımda harcanan emek üretkendir.

Adam Smith, bu konuda daha farklı bir görüşe sahiptir. Smith'e göre zenginliğin kaynağı emektir, sadece tarım sektöründeki değil, bütün sektörlerdeki emek üretkendir. Her tür emek, değer üretir, toplumsal işbölümü olduğu sürece hiçbir emek türü, kısır ve faydasız sayılamaz. Adam Smith bir ülkenin istenilen zenginliği ve serveti üretebilmesinde işbölümünün önemini ısrarla vurgulamıştır. Magnum opusu "Milletlerin Zenginliği" adlı çalışmasında, işbölümünün sağlayacağı genel üretim artışını iğne örneği üzerinden açıklamıştır. Her işçinin farklı bir uygulama alanında uzmanlaşması, bir alandan diğerine geçerken oluşan vakit kaybını önleyeceği gibi, uzmanlaşmayla birlikte yeni tekniklerin de ortaya çıkmasına neden olur. Smith zamanla işbölümünün artmasını sınırlayan iki etkenden bahseder, biri piyasanın genişleme hızı diğeri de mevcut sermaye miktarıdır. Uzmanlaşmayla birlikte artan ürün miktarı, mübadele edilebileceği geniş bir pazara ihtiyaç duyar. Sermaye miktarı da bu konuda bir sınır oluşturur. Çünkü işbölümü arsa, ham madde ve makine miktarını arttırmak için yeni sermaye yatırımlarını gerektirir.

Smith'e göre uzmanlaşmanın başka bir özelliği de, bir eşyayı başka biriyle değiştirme konusundaki insani eğilimi ve kendi kişisel çıkarı peşinde koşan insanların arzularını tatmin etmesidir. Bir kişinin fazla çalışmasının ürünü olan şeyleri, başka bir kişinin benzer nitelikteki eşyasıyla mübadele etmesi durumunda, her iki taraf da bundan

fayda sağlar, herkesin mübadele mekanizmasına katılmasıyla da toplumun genel zenginliği artar.

İşbölümünün insan doğasına aykırı bazı sonuçlarına yönelik çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Adam Smith bile, işçinin oldukça uzun bir süre aynı işlemleri gerçekleştirmesi durumunda, zeka ve yaratıcılık özelliklerinin kaybolacağını ifade etmiştir. Smith'in pek çok teorisini destekleyen William Grahams Sumner da, işbölümünün, işçinin inisiyatif almasını ve sorumluluk duygusunu zayıflatacağını söylemiştir. İşbölümüne yönelik en yoğun eleştiriler ise sosyalistlerden gelmiştir. Marx, iş bölümünün ve kapitalistin mülkiyetinde bulunan üretim araçlarının, işçinin ürettiği ürün üzerindeki söz hakkını yok ettiğini öne sürerek, böylelikle işçinin kendisine ve ürününe yabancılaştığını üzerine basarak vurgulamıştır. Ayrıca işbölümünün işçiyi vasıfsızlaştırarak asgari ücrete mahkum ettiğini belirtmiştir (N. E. Smith, 1979, s. 338).

Emek faktörünün ne kadar kullanılması gerektiği konusunda, Smith'in yaşadığı dönemlere kıyasla önemli bir ilerleme görülmemiştir. Ancak 20. yüzyılın başlarında

Frederick Winslow Taylor bu alanda devrim niteliğinde fikirler ortaya atmıştır. “Bilimsel yönetim” (scientific management) ya da “Taylorizm” olarak adlandırılan bu tasarı, emek faktörünün sanayi üretimindeki rolüne yönelik düşüncelerde çok önemli değişikliklere neden olmuştur. Taylor’un amacı sınıai üretimde, uyulduğu takdirde hem işçi hem de kapitalist için maksimum refahı sağlayacak “doğal yasaların” varlığını kabul ettirmektir. Genel olarak, bu plan üç tane yeni sanayi yönetim ilkesi ortaya atmaktadır. Bu ilkelerden ilki, en iyi işçileri istihdam ederek onların işletmeye bağlılıklarını arttıracak seviyede ücretler verip, emeğin daha üretken olmasını sağlamaktır. İkincisi, işi standart ve mekanik bir hale getirerek işletmelerin daha rasyonel bir şekilde çalışmasını sağlamaktır. Üçüncü ve sonuncusu da, büyük işletmelerde başarıyı, daha küçük işletmelerde ise daha verimli bir çalışmayı sağlayacak “fonksiyonel planlama” (functional planning) yöntemini uygulamaktır. Taylor’a göre ticari işletmelerin organizasyonu, bu işletmeleri kar amacıyla kuran kapitalistler tarafından değil, bu işin uzmanı mühendisler tarafından yapılmalıdır (Nadworny, 1957, s. 28).

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan sıkıntıların, sınıai üretimle birlikte artacağı düşünülen toplumsal refah beklentilerini de ortadan kaldırdığı dönemlerde Taylorizm işletmeler için örgütlenme projeleri hazırladı. İşçi örgütleri bu sisteme yoğun eleştiriler yönelttiler. Kapitalistler ise Taylorizmin program ve amaçlarını suistimal ettiler. Fakat aynı Adam Smith’in işbölümü konusundaki düşünceleri gibi, Taylorizm de emek faktörünün üretim aşamasındaki rolüne yönelik yeni bir yaklaşım getirmiştir.

Emek konusunda son bir noktayı da unutmamak gerekir. Smith’in çok detaylı olarak açıklamadığı iktisadi gelişmeler ve özellikle de işbölümü, toplumu her birinin kendine has çıkarları, örgütlenmeleri ve siyasal görüşleri olan farklı gruplara ayırmıştır. Marx bu eğilimi “sınıf mücadelesi” olarak adlandırmış ve insanlık tarihine yön veren ana etken olarak görmüştür. Marx “komünist manifesto” adlı çalışmasında, bu sınıf mücadelesinin işleyiş tarzını detaylıca açıklamaktadır. Gelişmiş toplumlarda bu mücadele, hiçbir mal varlığına sahip olmayan ve yalnızca aldığı ücretle geçinen sınıflarla, toplumsal üretim araçlarına sahip sınıflar, yani proletarya ile burjuvazi arasında gerçekleşmektedir. Burjuvazi ekonomik iktidarı elinde bulundurmakla yetinmeyerek siyasal iktidarı (devleti) ele geçirerek avantajlı konumunu devam ettirmek istemektedir. Burjuvaziye göre, işlerin iyice mekanik hale gelmesinin doğal sonucu

olarak ücretler de düşmelidir. Makinelerin ortaya çıkardığı basit işler, kadın ve çocukları bile yetişkin işçilerle rekabet içerisine sokup ücretleri aşağı çekecek bir işsizler ordusu doğurur. Ayrıca orta sınıfın büyük çoğunluğu da, kapitalist rekabet sonucu mal varlıklarını yitirip, “ücretli işçi” durumuna düşerek, zaten kalabalık olan işçi sınıfının daha da büyümesine neden olmaktadır. İş yerleri ve fabrikaların da giderek genişlemesi, işçileri de kalabalık kitleler halinde bir araya getirip, kendi mücadeleleri etrafında bilinçlenip örgütlenerek kudretli bir devrimci güç haline getirir. İşte Marx bu teorisiyle, emek faktörünün nasıl siyasal bir güç haline geldiğini izah etmektedir.

Marx’ın teorilerini desteklemeyenler bile, işçi sınıfının davalarını daha büyük bir anlayışla karşılama gereği duymuşlardır. İşçi sınıfı ve toplumsal sorunlara yönelik şahsi düşünceleriyle tanınmış İngiliz düşünürler Beatrice Webb ve Sydney Webb “Endüstriyel

Demokrasi” (industrialdemocracy) adlı çalışmalarını yayınlamışlardır. Bu eserlerinde, İngiltere’de işçi sendikaları hareketinin gelişimini açıklayarak, sendikaların yavaş yavaş iş piyasasındaki serbestliği ortadan kaldırarak, yerine toplu pazarlık (collectivebargaining) ile ücret ve çalışma koşullarının denetimi gibi konularda kapitalistlerin karşısına çıktıklarını ortaya koymuşlardır.

4. Sendika Örgütlenmelerine Yönelik Teoriler

İşçi örgütlenmelerinin kuramsal nedenlerini açıklayan birçok eserin ortak özelliği, örgütlenmiş işçilerden oluşan bir topluluğun, kapitalistlerin egemen olduğu bir sistemde işçilerin elini güçlendiren çok önemli bir araç olduğu konusunda hemfikir olmalarıdır.

Marx, toplumun sosyalist bir devlet haline gelmesinde en belirleyici faktörün örgütlü bir işçi sınıfı olduğunu vurgulamıştır. Sydney ve Beatrice Webb, işçi sınıfının tamamının sendikalara üye olmasını ve bu yolla örgütlenecek işçilerin aynı zamanda sendika üyelerinin hepsini bünyesinde barındıracak bir işçi partisi aracılığıyla devlet iradesine doğrudan katılımını savunmuşlardır (Cross, 1911, s. 292). Böyle bir program çoğunluk iradesinin genel kabul gördüğü demokrasilerde iktidara talip olmanın en etkili araçlarındandır. Zaten İngiltere’de de pratik olarak hayata geçmiştir.

Michael Bakunin’in (1814-1876) “anarşizm teorisi” ise tamamen farklı bir niteliktedir. Bakunin bütün işçilerin güçlü ekonomik organizasyonlar halinde örgütlenmelerini savunmakla beraber, siyasi reformlar yapmak için atılan her adımın işçi hareketinin özü olan fikir cephesini zayıflatacağını öne sürmektedir. Bakunin’e göre sermayeyi kamulaştırıp el konulmasıyla ortaya çıkan zenginlik toplumun tüm kesimlerine eşit olarak dağıtılmalıdır. Bakunin’in temel önermesi işçilerin devrimci yapıda enternasyonal bir örgüt oluşturmaları üzerinden şekillenmektedir (Bottomore, 2001, s. 58).

Sendikalizm hareketi, Avrupa’da Amerika’dan daha geniş bir alana yayılmıştır. Bu hareketin önemli savunucularından olan George Sorel (1847-1922), önceleri Marksist görüşlere yakın dururken, zamanla daha mücadeleci bulduğu sendikalist harekete katılmıştır. Sorel’e göre sendikaların birincil hedefi siyasi değildir, iktidara talip olmak gibi bir amaç yoktur. Genel grevler ve fiziksel mücadele, sanayinin kontrolünü sağlamak için öne çıkan başlıca araçlardır. Kontrol imkanı ele geçirildikten sonra siyasi oluşumların egemenlik altına alınması kendiliğinden gerçekleşecektir.

Sendikalizmin daha yumuşak ve ılımlı bir şekli Guild sosyalistleri tarafından ortaya atılmıştır. Tanınmış İngiliz iktisatçılarından R.H. Tawney ve G. D. H. Cole bu hareketin önde gelen temsilcileridir. Bunlara göre, aşama aşama gelişen araçlarla ve endüstri kollarına göre teşkilatlanmış olan işçiler sanayi faaliyetleri denetleyebilecek bir konuma gelebilirler, bunun için ayrıca siyasi egemenliği ele geçirmeye gerek yoktur (Tawney, 1948, s. 278).

İşçi hareketlerinin büyük olasılıkla en muhafazakar olanı ise, Amerikan sendikalarının kuruluşları ve ortaya çıkışlarıdır. Amerikan işçi konfederasyonlarının

başkanı olan Samuel Gompers kısaca deklare edilenlere göre, sendikalaşma bilgi ve uzmanlığa ihtiyaç duyan iş alanlarında yapılmalıdır. Çünkü ancak bu alanlarda çalışan işçiler bilgi ve uzmanlıklarına dayanarak kapitalistlere baskı yapıp hedeflerini gerçekleştirebilme imkanına sahiptir. Bu sendikalar ayrıca çıraklık sistemleri sayesinde yeni işçilerin yetiştirilmesini de gerçekleştirmelidirler. İşçi birlikleri ve sendikalar ne doğrudan doğruya siyasi aktivitelere girişmeli ne de herhangi bir siyasi parti ile organik bağlar oluşturmalıdırlar. Genel olarak bu sendikaların izleyecekleri yol “dostları ödüllendirmek, düşmanları cezalandırmak” şeklinde ifade edilmiştir. Sendikaların bu uğurda kullanacakları mücadele araçları ise grev ve boykottur. Dönemin Amerika Birleşik Maden İşçileri Birliği başkanı John L. Lewis, bu aristokratik birlik tipinden hoşlanmamış ve “endüstriyel sendika” olarak adlandırdığı yeni bir birlik önerisinde bulunmuştur. Lewis’e göre, belirli bir sanayi dalında çalışan herkes, mesleğine ve yaptığı işe bakılmaksızın tek bir sendika içinde örgütlenmelidir. Bu esaslara göre kurulan bir sendikanın gücü, kapitalistlere uzmanlaşmış ve nitelikli işçiler aracılığıyla baskı yapmaktan geçmeyecek; ama bir sanayi dalında çalışan bütün işçilerin tam olarak örgütlenmiş olmalarından kaynaklanacaktır. Endüstriyel sendikanın siyasi hayatta izleyeceği yol, kendi çıkarlarını savunan bir parti kuruluncaya kadar, kendi çıkarlarına en yakın partiyi geçici olarak desteklemek şeklinde olacaktır (Zieger, 1989, s. 481).

İşçi örgütlenmeleri konusunda, klasik iktisat teorisyenlerine pek yer verilmemesinin nedeni, klasik iktisatçıların tam rekabet koşullarının ekonomiye yön vermesine inanmalarındadır. Ayrıca o dönemlerde işçi sendikaları ya hiç ortaya çıkmamış ya da henüz yeni yeni kurulma aşamasına girmişti. O yüzden klasik iktisatçılar, işçi sendikalarının önemini ya görmezden gelme, ya da tam rekabeti baltalayan olumsuz bir etken olarak görme eğilimdediler. Yalnız Adam Smith’in işçi örgütlenmelerinden bahsedip, fikir belirtmesi ileri görüşlülüğünün bir göstergesidir. İşçi sınıfına sempati besleyen J. S. Mill bile, işçi örgütlenmelerinin faydasız olduğunu öne sürmüştür. Sendikaların önemi ve etkinliği sonraki yüzyılda iyice belirginleştiği için, sendikalar ancak 19. yüzyılın sonundan itibaren iktisadın dikkatini çekmiş ve üzerine eğilmesine neden olmuştur.

5. Sonuç

Tarih boyunca üretim, çalışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişme ile niceliği ve niteliğini artan üretim araçları, ancak emek ile birlikte doğa ve doğal kaynaklara uygulandığında yeni ürünler meydana getirir. Emegin üretimden aldığı pay olan ücret, Adam Smith’ten itibaren klasik iktisadın en önemli konularından biri olmuştur. Klasikler, işçinin hayati ihtiyaçlarını karşılayıp neslini devam ettirmesine yetecek; ülkeler ve dönemler arasında gelişmişlik düzeyi ve kültür düzeyine bağlı olarak

değişiklikler gösteren “geçimlik ücret” kavramını ortaya atmışlardır. Sanayi devrimi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın neden olduğu üretim artışı doğal olarak beraberinde toplumsal zenginlikte de bir artış meydana getirmiştir. Bu zenginliğin işçiler ve sermaye

sahipleri arasındaki adaletsiz bölüşümü, önce ütopyik sosyalistler, sonra da Marx tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir. Özellikle Marx'ın, kapitalist üretim ilişkilerinin, çalışanların sömürülmesiyle gerçekleştiğini öne sürüp, kapitalizmin sınıf çatışması üzerine kurulduğunu ifade etmesi, toplumun çoğunluğunu oluşturan işçi sınıfının politize olmasına neden olmuştur. Neo-klasik iktisatçılar ise, karmaşık ama tutarlı matematiksel formüllerle, her üretim faktörünün üretime yaptığı katkı kadar gelir elde ettiğini ispatlamaya çalışmışlardır. Böylelikle kapitalizmin sınıf çatışması üzerine değil, herkesin üretime yaptığı katkı kadar pay aldığı bir toplumsal uzlaşma sistemi olduğunu savunmuşlardır. Üretim gelirlerinin en önemli iki bileşeni olan kar ve ücretin birinin artması ancak ve ancak diğerinin azalmasıyla gerçekleştiği için, ikisinin arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. İki sınıf arasındaki büyük ekonomik güç farkını, pazarlık sürecinde dengeleyebilecek en önemli unsur, 19. yüzyılın sonunda önemi anlaşılan, örgütlü işçilerin birliği olan sendikalarlardır.

KAYNAKÇA

- Bottomore, Tom (2001), **A Dictionary of Marxist Thought**. 2. Ed, Wiltshire, Blackwell.
- Clark, J. Bates (1965), **The Distribution of Wealth**, New York: Augustus M. Kelley.
- Cross, Ira (1911), “**The History of Trade Unionism by Sydney Webb, Beatrice Webb**”, *Annals of Political and Social Science*, Vol 38, No:3, pp 274-297.
- Dobb, Maurice (2007), **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler: Geçiş Tartışmaları**, İstanbul, Belge Yayınevi
- Hollander, H. Jacob (1903), “**The Residual Claimant Theory of Distribution**”, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol 17, No:2, February 1903, pp 261-279.
- Hunt, E. K.(2005), **İktisadi Düşünce Tarihi** (Çeviri: Müfit Günay). Ankara: Dost Yayınları.
- Jevons, William Stanley (1970), **The Theory of Political Economy**, 2. Ed, Baltimore: Penguin.
- Mandel, Ernest (2008), **Marksist Ekonomi El Kitabı** (Çeviri: Orhan Suda). İstanbul: Özgür Üniversite Yayınları.
- Nadworny, Milton (1957), “**Frederick Taylor and Frank Gilbreth: Competition in Scientific Management**”, *The Business History Review*, Vol 31 No:1, (Spring 1957), pp 23-34.
- Plato (1992), **The Republic**, London: Penguin.
- Ricardo, David (1817/1962), **On The Principles of Political Economy and Taxation**, London: Dent.
- Roll, Eric (1992), **A History of Economic Thought**, Leicester: Clays Ltd., St Ives Plc.
- Roncaglia, Alessandro (2005), **The Wealth of Ideas**, Cambridge: Cambridge University.
- Savaş, V. Fuat (2007), **İktisatın Tarihi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Smith, Adam (1776/2007), **Wealth of Nations**, New York: Cosimo.

Smith, Norman Erik (1979), “**William Graham Sumner as an Anti-Social Darwinist**”, *The Pacific Sociological Review*, July 1979; pp 332-347.

TAWNEY, R. H. (1948), **Religion and The Rise of Capitalism**, London: Penguin.

Veblen, Thorstein (1965), “**The Theory of Leisure Class**”, New York: Augustus M. Kelly.

Zieger, Robert (1989), “**John L. Lewis: Labor Leader**”. *Industrial Labor Relations*, Vol 42, No:3 April 89, pp 460-491

